

ADALÉKOK A DIGITÁLIS EGYENLŐTLENSÉG MAGYARORSZÁGI MEGÉRTÉSÉHEZ, FOGALMI ÉS TÖRTÉNETI VÁLTOZÁSAIHOZ

BACSO Benjámín¹

ABSTRACT

In my short dissertation, I made an attempt to examine the topic of digital inequalities in conceptual and historical terms, especially its Hungarian aspects. It is quite clear that the pandemic has brought the issue of inequalities to the forefront, especially in the area of digital tools, digital literacy. I wanted to draw attention to the fact that individual access, individual abilities and opportunities have become paramount. I presented the situation in Hungary from some points of view. In my view, a significant change of attitude is needed in order to create digital equality. Tools, after Internet access, need to pay more and more attention to human factors.

KULCSSZAVAK

Digitális egyenlőtlenség, egyenlőtlenség; Magyarország; fogalmi és elméleti kérdések

BEVEZETÉS

Ian Morris angol történész szerint az emberiség eddigi történetében az előttünk álló néhány évtized lesz a legfontosabb. [1] Ez a bátor kijelentés, a technológiai fejlődés okozta gyors és ma még kevésbé belátható változásra utal. Vagy másképpen, ennek okát az információs és technológia fejlődésben látja. Morris és mások prognózisaitól függetlenül, egyfajta közös tapasztalat, hogy az elmúlt fél évszázad alatt kibontakozó informatikai és telekommunikációs forradalom alapvetően és mélyrehatóan változtatta meg az emberi információkezelési és -közlési technikák lehetőségeit. Az elektronikus-digitális információfeldolgozás, a multimédia, a hipertext, a virtuális és kiterjesztett valóság, az összekapcsolt adatbázisok, a mesterséges intelligencia és a globális kommunikációs hálózatok – radikálisan átformálták információs környezetünket és ezzel együtt életünket, élettereinket.

Az elmúlt több, mint egy év a pandémia jegyében telt, ahol különös módon tapasztalhattuk ezt. A „digitális oktatás” vagy másképpen az „online oktatás” a hétköznapi beszélgetések tárgya lett. Az otthon maradt általános és középiskolások, a tanárokról és a szülőkről nem is beszélve, egy új „rendszerben” találták magukat. Természetesen vannak oktatáspolitikai, neveléstudományi viták is arról, hogy ez mennyire volt eredményes vagy éppen jól sikerült, már ami az új rendszerre való áttérést illeti. Bárhogyan is ítéljük meg a „digitális oktatás” elmúlt időszakát, az egyértelművé vált, hogy vannak az egyenlőtlenségnek „digitális” dimenziói is, amelyről évtizedek óta folyik kutatás, de megítélésem szerint egy szűkebb réteg diszkurzusának tárgyát képezte eddig. 2020 tavaszán viszont, egy szűk kör helyett, társadalmi kérdéssé vált. [2]

A tanulmányomban a digitális egyenlőtlenségek kérdését szeretném megvizsgálni. A téma aktualitását a jelenlegi helyzet indokolja. Szükségesnek tartom fogalmak tisztázását, valamint egy rövid áttekintést a digitális egyenlőtlenségek alakulásáról. Ezek után szeretném

---

¹ Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Iskola Phd hallgatója és a Baptista Teológiai Akadémia tanársegédje, a Baptista Tevékeny Szeretet Misszió Alapítvány kuratóriumi elnöke bacso.benjamin@btesz.hu

bemutatni azt a kihívást, amely még inkább sürgetővé teszi a jelenlegi helyzeten túlmutatóan, a digitális egyenlőtlenségek csökkentését. Az elméleti áttekintés után fontosnak tartom, a Magyarországi digitális egyenlőtlenség áttekintését is. Ahogyan bemutatom dolgozatomban a digitális egyenlőtlenséget, mint fogalom és mint jelenség is, jelentős változáson ment keresztül. Előtérbe kerültek a humán tényezők.

Az egyenlőtlenség fogalmának értelmezési lehetőségei

Napjainkban, amikor annak vagyunk tanúi, hogy a társadalmon belüli szakadék nem csökken, hanem növekszik. Erről többek között Thomas Piketty [3] vagy éppen Anthony Atkinson [4] igen terjedelmes könyveket írtak, melyek történeti mélységet és bizonyos tekintetben a jövőre vonatkozó prognózisokat is tartalmaznak. Azonban nem pusztán könyvből ismerjük meg, hogy az egyenlőtlenségek léteznek, hanem a hétköznapi, iskolai tapasztalat is ezzel szembesít bennünket. A társadalomtudományokban széles körben és hosszú ideje kutatott, interdiszciplináris jellegű az egyenlőtlenségek kutatása, éppen az egyenlőbb életesélyek előmozdítása végett.

Amikor az egyenlőtlenségek témáját vizsgálom, fontosnak tartom leszögezni, hogy annak egy újabb megjelenését, a digitális egyenlőtlenség problémáját szeretném mélyebben megérteni.

Érték-e vagy- másképpen- fontos- e a digitális egyenlőség? A sokféle változás közepette napjainkban kérdéssé válnak értékek is. Fel kell tennünk a kérdést, hogy melyek azok, amelyek meghatározóak? Az esélyek egyenlőségének megteremtésére való törekvés, olyan elv, amely általánosan elfogadottnak tűnik, még akkor is, ha viták vannak ennek a megteremtéséről. Ha az értékekről beszélünk, úgy tűnik, hogy racionálisan le lehet őket írni, sőt az egyéni preferenciákat is tudjuk kutatásokkal mérni vagy igazolni, ha éppen erre van szükség. Racionálisan azonban nagyon nehéz- közel lehetetlennek tűnik- igazolni, hogy melyik érték fontosabb vagy „igazabb” mint a másik. Témánkhöz kapcsolódóan kifejezetten nehéz azt mondani, hogy a digitális egyenlőtlenség, jobban számít vagy fontosabb probléma, mint a nemek közötti egyenlőtlenség vagy a gazdasági egyenlőtlenség. Amint ezeket a témákat megemlítem, máris változhatnak a preferenciák. Valójában elmondható, hogy az értékekhez való viszonyunk inkább érzelmi, mint értelmi kérdés. Úgy tűnik a digitális egyenlőtlenség kérdése is egyszerre racionális és érzelmi kérdés. Meglátásom szerint, amikor a témám ismertetéséhez látok, fontos kimondani, hogy egyes fogalmak használatát nem csak szakmai, hanem ideológiai viták sűrűjén keresztül lehet csak megközelíteni, ezen a területen is. Dolgozatomban azonban nem tárgya ezen ideológiai, értékekhez kapcsolódó viták ismertetése, pusztán a tudomásulvétele jelen állás szerint.

Ahhoz, hogy az egyenlőtlenség fogalmát meg tudjuk határozni, érdemes megnézni, egyfajta viszonyítási pontként, hogy mit értünk egyenlőség alatt. Andorka Rudolf, mára klaszszikusnak számító munkájában írja, hogy az egyenlőség fogalmát alapvetően két értelemben szokás használni: az aktuális pozíciók egyenlősége és az esélyek egyenlősége. [5] Amint azonban ezt látjuk, rögtön két másik fogalom „méltányosság” és „igazságosság” fogalmába ütközünk. Zombor Gyula, pedig tovább árnyalja a képet, amikor összegzi, hogy különböző egyenlőség fogalmak élnek egymás mellett. Így beszél: fizikai életesély, társadalmi életesély, esélyegyenlőség, a feltételek egyenlősége, a kimenetel egyenlősége, a kvótás egyenlőség, egyenlő bánásmód és az elbírálás egyenlőségéről.[6] Ezen megközelítések pedig nagymértékben meghatározzák, hogy ki hogyan közelít az egyenlőtlenség kérdéséhez, benne a digitális egyenlőtlenség témaköréhez. Ezek után, hogy láttuk az egyenlőség fogalmának többféle dimenzióját, érdemes röviden bemutatni azt az egyenlőtlenség definíciót, amelyet használni fogok: „Az egyenlőtlenség többdimenziós kihívást jelent. Az egyenlőtlenség számos külön-

böző formát ölthet, de a két legfontosabb fogalom az elért eredmények (jövedelem és vagyon) terén mutatkozó egyenlőtlenség és az esélyegyenlőtlenség.[7]

Ehhez nagyon erősen kapcsolódik az „információs szegénység” (information poverty) nem túlságosan felkapott, de igen fontos jelensége. Feltételezésem szerint ez a hittanoktatáshoz való hozzáférésre is hatással van. Az információkhoz való hozzájutás, a minőségi tartalmak megismerés vagy a szülőkhöz megfelelő informálása jelentkezik kihívásként. Kapcsolatban van az információs-társadalommal, de a szegénységgel kapcsolatos gondolkodással is. Z. Karvalics László Informatoriuma az alábbi módon definiálja: „Információs szegénység az információs egyenlőtlenségek növekedése miatt kialakuló új szegénység-ismérv, amelynek megléte a szegénységhez vezető vagy azt fenntartó folyamatokat súlyosbítva termeli újra.”[8] A fogalom fejlődéstörténetét rövidebben Csótó Mihály mutatja be[9] bővebben pedig Anthony McKeown ír róla.[10] Az azonban érthető, hogy az információ-szegénység erősen kapcsolódik a szegénység fogalmához, amelyről kiemelten fontosnak tartom ezt a definíciót: „krónikus és legyengítő állapot, amely többszörös kedvezőtlen szinergikus kockázati tényezőkből ered és befolyásolja az elmét, a testet és a lelket.”[11] Vagyis mind a hozzáférés, mind a feldolgozás, mind pedig az alkalmazás terén támogatásra szorul, aki ilyen helyzetben van. Ezt McKeown úgy jegyzi meg, hogy az embereknek ahhoz, hogy életkörülményeiket, életmódjukat meg tudják változtatni (szociális, kulturális és/ vagy gazdasági aspektusból), információra van szükségük „Az információs szegénység a szegénység problémakörének egyik összetevője, mely számos, egymással is kölcsönhatásban lévő szocioökonómiai, oktatási és infrastrukturális tényező eredménye. Az információs szegénységet makro (társadalom), mezo (közösség) és mikro (egyén) is vizsgálhatjuk.”[12] Segít abban, hogy jobban megértsük a különböző szinteken ez mit jelent: „Makroszinten az információs szegénység egy etikai kérdés, melynek (azaz a digitális, oktatási és anyagi/társadalmi egyenlőtlenségek) felszámolására a kormánzatnak és az oktatási szakembereknek törekedniük kell. Mezoszinten az információs szegénység leginkább azokat a korlátozó attitűdöket és viselkedésformákat jelenti az információval kapcsolatban, amelyek adott, lokális közegben megakadályozzák az információhoz történő hozzáférést. Mikroszinten az információs szegénység az írástudás (literacy), az információs írástudás és az IKT-val kapcsolatos készségek hiányát jelentik, amelyek a társadalmi kirekesztődést súlyosbítják, illetve akadályozzák a hatékony részvételt a modern társadalomban.”[13]

Vagyis bárhová is helyezzük a digitális egyenlőtlenség témáját saját értéklistánkon, a körülöttünk lévő változások azzal fenyegetnek, hogy ha nem fordítunk kellő figyelmet a digitális egyenlőtlenség témakörére, nem mérséklődne fog az egyenlőtlenség, hanem tovább mélyülni a digitális szakadék. Mely változások azok, amelyek témám szempontjából fontosak?

Orientáció-váltás: rövid történeti vetülete

Ahhoz, hogy a digitális egyenlőtlenség kérdését jól értsük, ismernünk kell azokat a változásokat, amelyek szélesebb perspektívában fogalmi változásokkal is jártak. Ezek mögött a fogalmi változások mögött pedig olyan társadalmi jelenségek húzódnak, amelynek megragadására és leírására tesznek kísérletet a kutatók. Az „információs társadalom” talán a legszélesebb körben használt fogalom, annak a leírására, mennyire meghatározóvá vált az információhoz való hozzáférés és ennek feldolgozása. Ez a fajta szóösszetétel először az 1960-as években a japán társadalomtudományban bukkant fel, nyugaton inkább a posztindusztriális társadalom, vagy fehérgalléros forradalom kifejezés volt az, amivel igyekeztek leírni a jelenséget [14]. Vagyis, egy olyan mértékű változás zajlik, amely a gazdaságtól kezdve az oktatáson át, a politikával bezárólag a társadalom minden szegmensét érinti. Nem csoda hát, ha a téma iránti érdeklődés interdiszciplináris módon, egyre élénkebb módon történik. Talán pont ez okozza azt a fajta kihívást, amely egyfajta fogalmi pluralizmust eredményezett. Azonban, az információs társa-

dalom fogalma társadalomkutatói körökben gyorsan „egyfajta kultuszfogalom”-má vált, és szervesen összekapcsolódott a „tudástársadalom”, „információ”, „hálózatok”, „hálózatiság” és „globalizáció” fogalmaival.[15] Ezek tovább nehezítik a pontosabb fogalmi meghatározást és jelentős elméleti vitákat generálnak. Dolgozatom szempontjából azonban az a lényeges, hogy bárhonnan közelítünk az „információhoz való hozzáférés” és „feldolgozás” kiemelt jelentőséggel bír. Az elméleti vitának még egy aspektusát szeretném bemutatni, amely szintén jelentős a mi szempontunkból. Ez pedig arról szól, hogy a fejlődés egy „paradigmaváltást” és radikális változást hozott vagy pedig egy folyamatos fejlődésről beszélünk. Ez azért fontos, mert a digitális egyenlőtlenség témájának megközelítést tovább árnyalhatja.

Tehát világos, hogy két nagy elméleti irány rajzolódik ki napjainkban. Az egyik legjelentősebb alakja Frank Webster, akinek kategorizálása alapján a jelenlegi társadalmak radikális másságát hangsúlyozzák. Így ezek a fogalmak dominálnak: posztindusztrializmus, posztmodernizmus, flexibilis specializáció. A felsorolás kiegészíthető a „második modernitás”, a kockázattársadalom, valamint a reflexív társadalom elméleteivel is.[16]

Szintén Nagy Réka összefoglalója[17] alapján szeretném bemutatni a másik elméleti megközelítést, amelyek inkább a folytonosságot hangsúlyozzák. Ezek értelmében a jelenleg megfigyelhető „informatizáltság növekedése” a már meglévő társadalmi viszonyokból következik, így a jelenleg zajló változások a megelőző korszak szerves folytatásaként értelmezhetőek. Ezen elmélethez sorolt szerzők és művek alapján, nem radikális változásról, paradigmaváltásról beszélhetünk; sőt, az új technológiák, az információ újfajta feldolgozása -állítják- nem fogja lényegesen megváltoztatni a társadalmakat. Ebbe a csoportba elsősorban a neomarkista, valamint a társadalmi nyilvánosságot tematizáló elméletek sorolhatók, írja Nagy Réka. A szerzők elismerik ugyan, hogy a modern világban kulcsfontosságú az információ, de azzal érvelnek, hogy az információ (-szerzés, -felhasználás, -hozzáférés) funkciója és formái a bejáratott alapelveknek és gyakorlatoknak alárendeltek, a hatalom és ellenőrzés ugyanolyan széleskörű és hasonló mechanizmusok alapján zajlik, mint korábban. Úgy vélik, hogy az információs társadalom léte, az információ kultusza csupán egy újabb mítosz, amelynek létrehozásában kiváltképpen érdekeltek a meglévő hatalmi struktúra szereplői, úgy mint a globális gazdasági társulások, a központi igazgatási elit és a tudományos élet szereplői.

Jól látszik már csak röviden ismertette is, hogy habár az elméleti háttér, a kiindulás más lehet, a változás ténye tagadhatatlan, annak mértéke azonban nagy kérdés. Mivel ebben a dolgozatban kifejezetten az oktatásnak egy bizonyosan szűk részével szeretnék végül foglalkozni, adódik a kérdés: Hogyan lehetne ezt a változást az oktatás kapcsán röviden megragadni?

A kulturális környezetünkben igen rövid idő alatt bekövetkezett széles körű és egyben mélyreható változások, felettébb komoly kihívást jelentenek, itt most azonban, kifejezetten a neveléstudomány és a „pedagógiai praxist” emelném ki. Az emberi információkezelés történetének a könyv és az olvasás által uralt fél évezredes intervallumát Marshall McLuhan nevezte el Gutenberg-galaxisnak. Ez most úgy tűnik, hogy radikálisan változik. Egyre több kutatás jelenik meg arról, hogy mennyire felértékelődik az „informális tanulás” vagy az „iskolán kívüli tanulás” szerepe. A tanulók elsődleges információforrása egyre kevésbé az iskola. Ezzel a tanár szerepe is megváltozik. „A 21. század elején tevékenykedő tanárnak, kutatónak rendelkeznie kell olyan műveltséggel, szemlélettel és kompetenciarendszerrel, amely képessé teszi a folyamatosan bővülő információ- és kommunikációtechnikai eszköztár által kirajzolódó lehetőséghorizont felismerésére, adekvát és konstruktív pedagógiai válaszok, illetve kutatási programok megfogalmazására és azok megvalósítására.”[18]

A különféle „web-es” felületeken, a közösségi médián és a felhőalapú technológiákon alapuló alkalmazások rendszeres használatán keresztül, a diákok számtalan helyen és módon informálódnak és tanulnak. Ez, egyfajta természetes, mindennapi tevékenység lett, vagyis

ezek a társas életük szervezésének legfontosabb kommunikációs eszközeit is jelentik.[19] Aki nem fér hozzá ezekhez a platformokhoz automatikusan kirekesztődik, nem pusztán az iskolai tanulásból, de társas kapcsolatokból is. Ez pedig tovább növelheti a „pozicionális egyenlőtlenséget”. Nagyon erős megállapítás a kapcsolati hálók fontosságával kapcsolatban: „A kapcsolatok befolyásolják, hogy hová kerülünk a kapcsolati hálóban és gyakran többet számítanak, mint a faji, nemi és osztálybéli hovatartozásunk vagy az iskolai végzettségünk.”[20] Vagyis napjaink információs társadalmában, a digitális egyenlőtlenség felerősíthet más hatásokat. Adódik a kérdés, hogy a tanár hogyan tud ezen segíteni? „A kialakulóban lévő kognitív habitus egyik legerősebb és legvalószínűbb trendje a hálózatalapú tudásszerzés normává válása. A hálózati tanításnak és tanulásnak ez az új kultúrája most formálódik. Az ebben a környezetben adekvát tanári professzió lényeges eleme az, hogy elősegítse azon tudások és képességek elsajátítását, amelyek a webes tanulási erőforrások hatékony, biztonságos, etikus használatához szükségesek.”[21] Úgy tűnik, hogy a tanári szerep nagyon komoly hátránykompenzáló hatással bírhat, ha a fentieket elfogadjuk.

Relatív egyenlőtlenségek- digitális egyenlőtlenségek

A digitális egyenlőtlenség fogalma, hogyha összefoglaló fogalomként tekintünk rá, sokféle változáson ment keresztül. Ezt érzékelteti az „elsődleges egyenlőtlenség” és a „másodlagos egyenlőtlenség” kifejezés is. Az „elsődleges egyenlőtlenség” kulcskérdése a hozzáférés. Ki hogyan fér hozzá az új technológiához? Ki hogyan fér hozzá az internethez? Először a technológia terjedésének fázisában, a legerőteljesebb társadalomtudományi fogalom a digitális szakadék (digital gap) volt. A digitális szakadék elméletének kiindulópontja az, hogy az új technológiák – de főként az internet – olyan kommunikációt tesznek lehetővé, amelynek – az egyén szintjén is – jelentős társadalmi-gazdasági következményei vannak. Ezáltal a technológiához való hozzáférésben tapasztalható eltérések újabb társadalmi egyenlőtlenségeket eredményezhetnek. Ebben a vitában vetődik fel, hogy egy fogyasztási cikk egyenlőtlen elosztása egyáltalán fontos társadalmi kérdés-e?

A digitális szakadék fogalma elkezdett háttérbe szorulni, az internetpenetráció gyors növekedésével. A kutatók is felismerték, hogy a mennyiségi hozzáférési mutatók helyett, mivel egyes tartalmak csupán szélessávú technológiával érhetők el, a formális interneteléréssel rendelkezők között a hozzáférés minősége is differenciál. Majd ezek után került egyre inkább előtérbe a felhasználók közötti különbségtétel.

A digitális egyenlőtlenség legátfogóbb fogalmának megalkotása során DiMaggio és Hargittai egyrészt a klasszikus szociológiai egyenlőtlenségvizsgálatok fogalomtárához közelítik az elemzéseket, másrészt – tágabb keretet adva a kutatásnak – az internet társadalmi hatásainak vizsgálatát is szükségesnek tartják beemelni az elemzésbe[22]. Azt vallják, hogy a digitális egyenlőtlenségek legalább öt dimenzióját kell meghatározni ahhoz, hogy a valódi egyenlőtlenségi mechanizmusokat regisztrálni lehessen: az eszközök minőségét, a használat autonómiáját, a használatához nélkülözhetetlen készségek és tudások meglétét, a társadalmi támogatást és a használat céljának dimenzióit. Az internethasználatnak ezenkívül van még egy nagyon jelentős, nyelvi egyenlőtlenségi dimenziója is, valamint egy olyan, amely a megfelelő tartalmak hozzáférhetőségét és elosztását érinti.[23]

Digitális egyenlőség?

A digitális egyenlőtlenségek fogalmainak előtérbe helyezésével feltevődik az a kérdés, hogy miért tekinthetők az új információs és kommunikációs technológiák, „kívánatos” technológiáknak? Miért gondoljuk azt, hogy a digitális világból való kimaradás tartós lemaradással fenyeget? Szükséges-e a digitális javak tekintetében az egyenlősítés, vagy ezek is hasonlóak más fogyasztási cikkekhez?

Az információs társadalom elméletei implicit módon azt fogadják el, hogy az új technológiák alapvetően pozitív kimenetelűek: lehetőséget teremtenek az oktatáshoz való egyenlőbb hozzáférésre, esélyt adnak a jobb munkalehetőségekhez. Érdekes felvetés, hogy ebben a megközelítésben az új technológiák, elsősorban az internet, nem a korábbi kommunikációs technológiákhoz (telefon, rádió, televízió), hanem más közjavakhoz és közszolgáltatásokhoz (mint például az oktatás) hasonlítanak.[24] Ezt nem tekinthetjük túlzásnak, hiszen az elmúlt egy év tapasztalata pontosan ezt mutatja. Az internethozzáférés jelentős teret biztosít különböző oktatási formáknak kiterjesztéséhez (pl.e-learning). Ugyanakkor lehetőséget ad az oktatási anyagokhoz, nyelvi tesztekhez és szakirodalomhoz való hozzájutásra is, sőt részben átveszi olyan hagyományos közösségi tereknek szerepét is, mint a könyvtárak, múzeumok és a sort ma még nem tudjuk, hogy hol kell abba hagynunk. Ebből következik, hogy az „oktatás” fogalma is változóban van, a „formális és előre meghatározott curriculumok” érvényüket veszítik, az intézmények helyett egyre inkább az egyénre helyeződik a hangsúly. Ha pedig ez így van, az egyéni hozzáférés, az egyéni képességek és lehetőségek kiemelten fontossá válnak.

Az egyenlőtlenség kérdései Magyarországon

Magyarországon úgy tűnik, hogy az IKT eszközök elterjedésére és használatának regionális különbségei tükrözik a más típusú egyenlőtlenségeket regionális szinten is.[25] Tóth Péter disszertációjában beszél „Magyarországi digitális övezeteiről”, amelynél elkülönít „digitális centrum”, „digitális periféria” és „magyar átlag” csoportokat területi alapon.[26] Azt már a 2016-os kutatás gyorsjelentése is bemutatta, hogy a hozzáférés tekintetében a lakóhely mellett az iskolázottság, az a tényező, ami a digitális szakadék szempontjából magyarázatot adhatott a különbségekre.[27]

Az 1.táblázat a KSH adatait mutatja, amellyel az információ, kommunikáció főbb mutatóit összegzi. Egyértelművé teszi, hogy mára nem a hozzáférés az elsődleges probléma digitális egyenlőtlenség tekintetében.

1. táblázat Az információ, kommunikáció főbb mutatói (KSH)				
Időszak	Az információ, kommunikáció részesedése a bruttó hozzáadott értékből	Mobiltelefon-előfizetések száma 1000 lakosra	Internet-előfizetések száma 1000 lakosra	Elektronikus kapcsolatfelvétel aránya a közhivatalokkal a 16–74 éves lakosság körében
2005	5,2	925	99	..
2006	5,2	991	132	14,4
2007	5,4	1 098	182	24,9
2008	5,4	1 219	230	28,1
2009	5,6	1 178	280	30,3
2010	5,3	1 203	335	34,3
2011	5,3	1 173	436	37,7
2012	5,3	1 167	551	42,3
2013	5,3	1 182	656	37,2
2014	5,2	1 197	781	48,7
2015	4,9	1 208	847	42,2
2016	4,9	1 204	919	48,2
2017	4,9	1 198	970	47,1
2018	4,9	1 211	1 017	52,9

2019	4,9	1 283	1 050	52,8
2020	..	1 305	1 071	60,3

A táblázat adataiból jól látszik, az elsődleges egyenlőtlenségen érdemes túl lépni, ha a probléma mélyére szeretnénk ásni. Ez alól kivételt képez a mélyszegénységben élők jelentős része, akiknél problémát jelenthet a mai napig a „hozzáférés” biztosítása. Jól látszik, hogy a mobiltelefon előfizetések száma jelentősen nőtt. Mindennapi tapasztalat, hogy ma már elenyésző azoknak a száma, egy középiskolában, akik nem rendelkeznek mobiltelefonnal és ahhoz előfizetéssel. Azt gondolom, hogy ez nem túl meglepő adat, inkább egyenes növekedést mutat a táblázat második oszlopa, a mobiltelefonok tekintetében.

Ami sokkal meglepőbb az az internet-előfizetések számának változása, 1000 lakosra számítva. 15 év alatt, olyan drasztikus emelkedés történt, amely jól mutatja, hogy az internethez való hozzáférés mennyire kritikus kérdés lett a társadalomban. Egyetlen adattal szemléltetve, azt aényt, hogy ami egy évtizede még konkurenciát jelentett a televízióknak, ma már az uralkodó médiumot jelenti: a 2016-os nagymintás ifjúságkutatásból egyértelműen kiderül, hogy a napi internetezők aránya (88%) jelentősen meghaladja a napi tévénézőkét (66%).[28] Miért fontos ez? A pandémia előtt is, de különös az elmúlt egy évben jelentősen megnőtt a képernyő előtt töltött idő. Kritikussá vált a hozzáférés, de az adott eszköz használata is. Sőt, az internet sávszélessége kritikus kérdés lett. Elég, ha azokra gondolunk, amikor mi magunk mondtuk vagy hallottuk: „szakadozol”, „nem hallak”, „lefagyta”. Az ilyen élmények jelentősen erősíthetik a frusztrációt és csökkenthetik a motivációt. Vagyis miközben örülhetünk az internet előfizetők számának növekedésének, érdemes látni, hogy ezek a számok a sávszélesség tekintetében jelentős egyenlőtlenségeket takarhatnak, az adatmennyiségi korlátokról nem is beszélve (2.táblázat)

Kapcsolattípus	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Analóg telefonvonal (dial-up) vagy ISDN	1,0	1,2	1,3	1,8	2,1	2,0	2,0	0,1	0,1
Helyhez kötött szélessávú kapcsolat	92,4	91,9	90,9	90,8	91,3	94,3	92,4	94,9	92,8
Mobil szélessávú kapcsolat	26,1	33,6	40,0	49,4	56,8	79,0	77,8	82,9	69,0
Keskenysávú mobilkapcsolat	2,7	2,6	3,2	7,3	11,9	10,3	7,6	1,2	2,3
Összesen	66,8	69,7	73,0	75,6	79,2	82,4	83,3	86,3	87,6

A táblázat azt mutatja, hogy az internettel rendelkező háztartások száma az összes háztartás számához viszonyítva, milyen internethozzáféréssel rendelkeznek. Ebből az látszik, hogy 2020 első negyedévére a teljes lakosság közel 88%-nak volt valamilyen internet hozzáférése. 2016-ban az látszik, hogy „A vezetékes internet-előfizetések megoszlása a garantált sávszélességek szerint” már minőségibb mutató. Az látszik, hogy a háztartások 49%-nak 2016-ban 10Mbit/s alatt volt a sávszélessége ugyanakkor 15%-nak 100 Mbit/s felett.[29] Az is látszik, hogy a mobil szélessávú kapcsolatok gyorsan terjednek visszaesés valószínűleg éppen a pandémia miatt következett be, hiszen az otthon maradás feleslegessé tette a mobilinternetet.

Habár bizonyára sokat segített a pandémia alatt, hogy a tanulók ingyen vehették igénybe több szolgáltatónál az internet szolgáltatást. Ez alapvetően jól mutatja, hogy egy korábbi mennyiségi indikátor helyett, ma már inkább minőségi indikátorok kellenek, amikor a digitális egyenlőtlenséget vizsgáljuk, a felhasználók szintjén meglévő különbségek mérésére.

Napjainkban a „digitális írástudás”, vagy „digitális műveltség” fogalma, amely gyakorta használatos a digitális kompetencia szinonimájaként segíthet bennünket tovább ebben a kérdésben. Ez utal azokra a készségekre és képességekre, amelyek az infokommunikációs eszközök kezeléséhez is szükségesek. „A digitális írástudás fogalmához szorosan kapcsolódik a hálózati, az internetes, a multimédia- és a hipertext-írástudás. Ennek megnevezésére az angol e-literacy kifejezés azért nem nyert teret, mert kiejtése lényegében azonos az illiteracy (írástudatlanság) szóéval. Az internetes vagy internet-írástudás kifejezést 1995 óta sokan használják informálisan, de a szakirodalomban alig lelhető fel. A hiper-írástudást (hyper-literacy) a hipertextből (főként html-dokumentumokból) nyerhető tudásra vonatkozik.”[30] Szintén Koltay-ra kell hivatkoznom, amikor a média írástudás vagy műveltség fogalmának meghatározására teszek kísérletet, aki maga is Vargára hivatkozik, eszerint a média műveltség annak képessége, hogy a különböző médiumokból származó információkat értelmezzük, feldolgozzuk, megosszuk, tároljuk, megalkossuk, reflektáljunk azokra.[31] Vagyis mind a „digitális írástudás”, mind pedig a „média műveltség” jelentős tudatosságot, kritikai gondolkodást és magabiztos jártasságot jelent a gyakorlatban. Rögtön tovább tudunk lépni, ha Rab meghatározását is megnézzük „Az információs írástudás az információ elérésének és értékteremtő felhasználásának képessége, információs írástudónak pedig azt tekinthetjük, aki felismeri, hogy mikor van szüksége információra. Az információs írástudásnak az van a birtokában, aki megtanulta, hogyan kell tanulni.”[32]

Digitális oktatás

Nagy kérdés, hogy a pandémia ideje alatt a „digitális oktatás”/ „tantermen kívüli oktatás” segítette vagy éppen megnehezítette a diákok helyzetét? Ha pedig a digitális hátrányok oldaláról közelítem meg a kérdést, akkor növelte vagy csökkentette a digitális szakadékot?

Úgy tűnik, hogy mindkét jelenségre találunk véleményeket. Vannak, akik „sikertörténetnek értékelik” a digitális oktatást. Érdekes megfogalmazásokkal is találkozhatunk. Az „Új Köznevelés” még 2020. áprilisában kérte szülők és diákok véleményét. "Szerencsések vagyunk, mert van elég eszközünk, és az internet is elég gyors".[33] - nyilatkozta az egyik szülő. Egy másik beszámoló: „a járvány nyomán kialakuló kényszerű oktatási változások drámai módon (tragédiákat és komédiákat is hordozva) rávilágítottak a magyar oktatási rendszer tényleges (reális) helyzetére.”[34] Úgy tűnik, hogy több komponenst érdemes figyelembe venni, ha meg akarjuk ítélni ezt a jelenlegi helyzetet. Valószínűleg adni kell némi időt még arra, hogy tisztán lássuk ennek az egy évnek az eredményeit.

A digitális egyenlőtlenség tekintetében egyértelműen a nehéz helyzetben lévők helyzetét szeretne volna megismerni és bemutatni a Rosa Parks Alapítvány, Motiváció Egyesület és a Partners Hungary által készített és 2020 májusában közzé tett kutatás. Ebben a helyi gyermekek oktatását segítő civil szervezetek, a tanodák pedagógusait és roma közösségi vezetőket kérdeztek meg a digitális tanrenddel kapcsolatos tapasztalataikról. A kérdőívek alapján 48 tanoda és 35 roma közösségi szervezet válaszát elemezték. A lekérdezésre 2020 áprilisának második felében került sor, amikor már legalább egy hónapos tapasztalattal rendelkeztek a kérdezettek, így egy igen aktuális adattal bírunk! Azzal a feltételezéssel élek, hogy ennek a kutatásnak az eredményei, habár nem reprezentatívak, de jól megmutatják, hogy a digitális egyenlőtlenség kevésbé szerencsés oldalán lévők hogyan élték meg ezt a helyzetet. Másképpen fogalmazva, mit okozott a digitális egyenlőség egy ilyen éles helyzetben.

A kutatás azt mutatja, hogy minden ötödik tanoda-pedagógusnak az a benyomása, hogy a tanulók számára alig elérhetőek telefonos vagy online segítség az iskolában.[35] A nehézségek kapcsán a kézenfekvő problémák mellett (eszköz-, és internetkapcsolat hiánya) fontos továbbiak is felszínre kerültek. A legáltalánosabb probléma, hogy a tanulók számára nem áll ren-

delkezésre megfelelő tér a tanuláshoz. Ezt a problémát fokozza, hogy nemcsak az önálló tanulás tere, hanem módszertana is hiányzik a diákok jelentős részénél.

A válaszadók kétharmada szerint jellemző, hogy nem tudják önállóan értelmezni a feladatokat, tanulnivalókat. A fenti megállapítással együtt, hogy az iskola nem tud kellő segítséget nyújtani, igen csekély esélye van a feladatok sikeres teljesítésének. Az iskolai kudarcok pedig fokozzák a lemorzsolódást. Ebben a helyzetben, amit a pandémia okoz, úgy tűnik, hogy nem egyszerű olyan területet találni ezeknek a fiataloknak, ahol sikerélményt tudnak szerezni. Ehhez pedig hozzávehetjük, hogy az érzelmi támogatást sem kapják meg, amire szükségük lenne.

Arra a kérdésre, hogy „mi okozza a legnagyobb nehézséget a hátrányos helyzetű és/vagy roma tanulók és a családjaik számára a digitális oktatás kapcsán”, a válaszok túlnyomó többsége (21) a digitális eszközök és szolgáltatások hiányát, és csaknem fele (15) azt említette, hogy a szülők digitális tudás híján nem tudnak segíteni a gyerekeknek.[36] Halmozottan hátrányos helyzet ez, hiszen sokszor a szülő, ha akarna se tudna segíteni.

Valószínűleg a megfelelő tér hiánya, a támogatás hiánya, eszköz hiány vagy internet problémák a kevésbé reziliens diákok és családjaik esetében tovább fokozzák a nehézségeket. Ráadásul egy 2014-es kutatás pontosan a szülők hozzáállását, a család életmódját, a család kultúráját és a család- iskola kapcsolatot látta magasan a legjelentősebb tényezőknek a hátránykompenzálás tekintetében.[37] Az elmúlt időszak digitális átállásában, a fenti kutatásokat figyelembe véve, nem pusztán az elsődleges egyenlőtlenség tekintetében voltak jelentős kihívások, hanem sokkal mélyebben és hosszabb távon ható módon a családi közeg nem volt erre a helyzetre felkészítve. Ez a helyzet pedig megmarad, akár „digitális”/”tantermen kívüli” vagy a tanteremben zajlik. Ezen diákoknál valószínűleg éppen a tantermi oktatás által nyújtott személyes, támogató környezet tud pozitív hatással lenni.

BEFEJEZÉS

Rövid dolgozatomban arra tettem kísérletet, hogy a digitális egyenlőtlenségek témáját fogalmi és történeti vonatkozásban vizsgáljam, különösen is a Magyarországi vonatkozásait. Elég egyértelmű, hogy a pandémia előtérbe helyezte az egyenlőtlenségek kérdését, különösen is a digitális eszközök, a digitális írástudás területén. Szerettem volna felhívni a figyelmet arra, hogy az egyéni hozzáférés, az egyéni képességek és lehetőségek kiemelten fontossá váltak. Néhány szempontból bemutattam a Magyarországi helyzetet. Meglátásom szerint jelentős szemléletváltásra van szükség, a digitális esélyegyenlőség megteremtése végett. Az eszközök, az internet hozzáférés után, egyre nagyobb figyelmet kell fordítani a humán tényezőkre.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] MORRIS, Ian: *Why the West Rules – For Now: the Patterns of History and What They Reveal About the Future*. Profile Books, London, 2010 ISBN-10 0312611692
- [2] <https://ujegyenloseg.hu/digitalis-egyenlotlensegek-magyarorszagon/> (letöltés: 2021.07.24)
- [3] PIKETY, Thomas: *A tőke*, Kossuth Kiadó, Bp., 2015. ISBN 978-963-09-8191-0
- [4] ATKINSON, Anthony: *Egyenlőtlenségek*, Kossuth Kiadó, Bp., 2017. ISBN 978-963-09-9003-5
- [5] ANDORKA Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*, 2006. 117.p ISBN: 963389848X
- [6] ZSOMBORI Gyula: *A szociálpolitika alapfogalmai*, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Bp., 1997. 48-49.p ISBN: 9634629504

- [7] Európai Szemeszter- Tematikus tájékoztató (EU)
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_addressing-inequalities_hu.pdf (letöltés: 2021.07.18)
- [8] <http://www.bgalapitvany.hu/2016/05/informacios-szegenyseg-info-poor-information-poverty/>
- [9] CSÓTÓ Mihály: *Aki (információ)szegény, az a legszegényebb? Az információs szegénység megjelenési formái* In: *Információs társadalom, 2017.*
<https://infstars.infonia.hu/pub/infstars.XVII.2017.2.1.pdf>
- [10] MCKEOWN, Anthony: *Overcoming Digital Poverty*, Chandos Publishing, 2016 ISBN-10: 0081011105
- [11] JENSEN, Eric: *Teaching with poverty in mind*, Alexandra (Virginia), 2009.6. ISBN-10: 1416608842
- [12] Rab Árpád fordítása Mckeown (2016).3p MCKEOWN, Anthony: *Overcoming Digital Poverty*, Chandos Publishing, 2016
- [13] Rab Árpád fordítása Mckeown (2016).3p
- [14] Z.KARVALICS László: *Információs társadalom- mi az? Egy kifejezés jelentése, története és fogalomkörnyezete.* In: Pintér Róbert (szerk.): *Az információs társadalom*, Gondolat- Új Mandátum, Budapest, 2007. 30.
- [15] NAGY Réka: *Az információs társadalom és a digitális egyenlőtlenségek új szemléletéről* In: *Erdelyitársadalom* <https://erdelyitarsadalom.ro/files/et09/et-bbu-09-12.pdf>
- [16] NAGY, Réka: *Digitális egyenlőtlenségek: Mítosz vagy valóság? Információs technológiák használatának aspektusai az ifjúság körében.* Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola. 2006 http://phd.lib.uni-corvinus.hu/89/1/nagy_reka.pdf (letöltés:2021.07.20)
- [17] Uo.
- [18] KOMENCZI Bertalan: *Tanulás és környezete a 21.század elején* In: Korunk, 2021. http://komenczi.ektf.hu/web/learning-and-its-environment-at-the-beginning-of-the-21st-century_Content%20File-PDF.pdf
- [19] TÓTH-MÓZER Szilvia: *A gyermekkép az információs társadalom hajnalán.* In: *Oktatásinformatikai módszerek. Tanítás és tanulás az információs társadalomban.* ELTE Eötvös Kiadó – ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Bp., 2013; ISBN 978 963 312 157 3
- [20] CHRISTAKIS, Nicholas A. - James H. FOWLER: *Kapcsolatok hálójában*, Tyoptex, Bp., 2010.333.p ISBN: 978-963-2791-55-5
- [21] KOMENCZI Bertalan: *Tanulás és környezete a 21.század elején* In: Korunk, 2021. http://komenczi.ektf.hu/web/learning-and-its-environment-at-the-beginning-of-the-21st-century_Content%20File-PDF.pdf
- [22] Paul DIMAGGIO- Eszter HARGITTAI- W. Russel NEUMAN- John P. ROBINSON: *Social implications of internet.* 2001. <http://www.eszter.com/research/pubs/A07.DiMaggio.EtAl-socialimplications.pdf>
- [22] <http://www.eszter.com/research/pubs/A07.DiMaggio.EtAl-socialimplications.pdf>
- [23] <http://www.eszter.com/research/pubs/A07.DiMaggio.EtAl-socialimplications.pdf>
- [24] CSÓTÓ Mihály- SZÉKELY Levente: *Indicators of internet usage: Does the internet reflect regional inequalities within Hungary?* In: *Networks and Communication Studies*, 2019. 23.évf.1-2.sz.49-62.p
- [26] TÓTH Péter: *Magyar települések az információs társadalomban*, Győr, 2011. 80-90. https://rgdi.sze.hu/files/Ertekezések,%20tezisek/disszertacio_toth_peter.pdf
- [27] BAUER Béla – PILLÓK Péter – RUFF Tamás – SZABÓ Andrea – SZANYI F. Eleonóra – SZÉKELY Levente (2017): *Ezek a mai magyar fiatalok! A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 első eredményei.*
- [28] SZÉKELY Levente: *Győztes vesztesek – az információs társadalom ifjúsága* In.: *Információs társadalom* 17. évf. 2. sz. 2017. 56.p
- [29] *Az infokommunikációs technológiák és szolgáltatások helyzete Magyarországon*, KSH,2016 <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/ikt/ikt16.pdf> (letöltés:2021.07.28)

- [30] BAWDEN, Daniel: *Information and digital literacies: a review of concepts* (Journal of Documentation. vol. 57, no. 2, March 2001, 218-259.) tanulmányát Koltay Tibor ismerteti http://ki2.oszk.hu/kf/kfarchiv/2002/1_2/bawden.html
- [31] KOLTAY Tibor: Médiaműveltség, média-írástudás, digitális írástudás, Médiakutató, 10. évf. (2009) 4. szám, 111-116.p
- [32] RAB Árpád: Digitális kultúra. A digitalizált és a digitális platformon létrejött kultúra In: Pintér Róbert (szerk): Az információs társadalom, Gondolat – Új Mandátum, Budapest, 2007. 185.
- [33] [uj_kozneveles_2020_04_online.pdf](#) (gov.hu) (letöltés: 2021.08.18)
- [34] JAKAB, G. (2020). *ISKOLA - járvány idején (1. rész)*. Iskolakultúra, 30(9), 64-76.p <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2020.9.64> (letöltve: 2021.07.20.)
- [35] https://www.rosaparks.hu/wp-content/uploads/2020/06/K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi_kutat%C3%A1sR%C3%B6v.pdf (letöltés: 2021.07.26.)
- [36] <https://partnershungary.hu/wp-content/uploads/2020/04/Szegrega%CC%81cio%CC%81-e%CC%81s-digita%CC%81lis-oktata%CC%81s-a-koronavi%CC%81rus-ideje%CC%81n.pdf> (letöltés: 2021.07.18)
- [37] https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/szell_a_iskola_hatranymkompenzalo_hatekonysagat_befolyasolo_tenyezokrol.pdf (letöltve: 2021.04.23.)